

Dialog og differentiering i skriveundervisningen

© 2005 Sally Altschuler, Lis Pøhler,
Birgit Rasmussen og Kroghs Forlag
Chr. Hansens Vej 3, 7100 Vejle
Tlf. 7582 3900 – Fax 7582 3271
www.kroghsforlag.dk
e-mail: kf@kroghsforlag.dk

Redaktør: Mogens Jansen

Layout og grafik: Marianne Hofman
LayoGRAF, Juelsminde

Tryk: Jørn Thomsen Offset A/S

Bogen er sat med New Baskerville,
Franklin Gothic m.fl.

ISBN 87-624-0550-0

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk
eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne
bog eller dele deraf er uden forlags skriftlige sam-
tykke ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om op-
havret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i
anmeldelser.

INDHOLD

Forord	5
1 <i>Lis Pøhler:</i>	
Skriveudviklingen	9
Den tidlige skriving	11
Den eksperimenterede skriving	13
Den tidlige uafhængige skriving	15
Vidensfortællende skriving	16
Tidlig vidensskabende skriving	17
Vidensskabende skriving	19
Interaktiv skriving	21
Nogen at skrive til, giver noget at skrive om	22
Hvordan introduceres legen?	25
Hvornår kan man begynde?	27
Karate- og balletbogstaver	28
Den skøre tusch	31
Hvad skal man skrive med?	32
Temaserien:	35
Lærerens rolle i skolens hverdag	35
Læseundervisning – i skolestarten	37
Læseundervisning – på skolens mellomtrin	37
Læseundervisning – unge og voksne	39
Undervisning i fremmedsprog	39
Undervisning i matematik	39
Specialundervisning i læsning	39
Undervisning i fejl – fejl i undervisningen?	39
Undervisning af elever med særlige forudsætninger	39
Dialog og differentiering i skriveundervisningen	39

INTERAKTIV SKRIVNING

Hvad enten man er syv, 17 eller 47, så er der i hvert fald tre beitingelser, der skal være opfyldt, før man kan begynde at skrive:

1. Man skal have noget at skrive om.
2. Man skal have nogen at skrive til – og det kan sagtens være én selv!
3. Man skal have noget at skrive med og noget at skrive på.

Efterhånden som man bliver en mere rutineret skribent, må det naturligvis også forventes, at man kan følge de grænse skriftsproglige konventioner.

Det er især de første to punkter, det fra tid til anden kan være svært at leve op til i skolens hverdag. I de yngre klasser vil interaktiv skriving⁴ først og fremmest være en eller anden form for variation af brevskrivningen. Traditionel breveksling eller pennevenneklasser er selvfølgelig en mulighed. Men i den proces er det kontakten mellem brevskriverne, der er i fokus, og læreren er sat ud på sidesporet. Hun kan indgå som redaktør, indpisker og korrekturlæser. Men læreren har også brug for en dialog med eleven om skriveningen. Og eleven har brug for at skrive hver dag. Det lader sig sjældent gøre med pennevänner, selv om breveksling i dag ofte er elektronisk, og pennevennene måske snarere er blevet chatvener.

Desuden opstår en anden barriere: eleverne skal have en vis skriverutine, før de selvstændigt kan indgå som penneven/chavven.

Nogen at skrive til, giver noget at skrive om

Det er en kold og klar mandag morgen i januar. 1.b møder friske og veloplagte i skole efter weekenden. På flipoveren står:

Kære 1.b
Vi har haft sådan en kedelig weekend. Vi ville gerne høre lidt musik og måske også danse. Men vi kunne altså ikke få cd-afspilleren til at virke.
Kan I hjælpe os?
Kærlig hilsen
Ching, Rufus, Zita og Nanok

ikke rigtig læse og skrive, så han føler sig ikke altid så godt tilpas i 1.b. Han tror, at han er den eneste, der ikke rigtig kan finde ud af det.

Det første, eleverne gør, når de kommer ind i klassen, er at kigge på flipoveren. Hvis der står noget, bliver det straks genstand for diskussion. Nogle gange står der ikke noget, så er der i stedet brevet til de elever, der har skrevet til tøjdyrene. Andre gange er der slet ikke noget. Enten er brevskrivningen gået istå for en tid, eller også er dyrene ude at rejse.

Dyrene er en væsentlig del af undervisningen i læsning og skriving. Eleverne er med på legen. Et eller andet sted ved de jo godt, at det er læreren og ikke dyrene, der skriver til dem. De ved også godt, at dyrene ikke har prøvet at spille musik i weekenden. Det betyder ikke så meget. Det væsentligste er sådan set, at eleverne accepterer legen, og de leger med. Ved hjælp af dyrene kan læreren på en nænsom og indirekte måde tage fat i de dele af læse- og især skriveundervisningen, som volder eleverne besvær.

Som eksempel kan nævnes, at en af drengene stort set ikke lavede mellemrum mellem ordene, når han skrev. Eleverne var i gang med at bygge huse til dyrene, og de skulle finde ud af, hvordan de gerne ville bo. Drengen havde skrevet et brev til Rufus, og Rufus svarede:

KæreChristian
Takforditrev. Jeg glæder mig meget til at få mit tegthus. Jeg kunne godt tænke mig en blød kurvtilatsovei. Jeg vil også gøre en veenlygt pæ. Kærlighilsen Rufus

De fire brevskrivere går i 1.b^j, men de har ikke været hjemme på weekend.

Ching er en pandabjørn, Rufus en brun, langøret hund, Zita en sort puddel med punkerlook og Nanok en isbjørn. Alle fire kan komme en tur i vaskemaskinen, hvis de skulle blive alt for snavsede. Det er med andre ord fire tøjdyr, som har til huse i klasselokalet.

Ching er den kluge, men lidt generete type. Rufus er den optimistiske, men lidt døvne type. Zita er den nysgerrige, men lidt egoistiske type. Nanok er den sidst ankomne. Han er endnu meget forsigtig. Han kan nemlig

Hvor efter Christian svarede:

Kære Rufus

Jeg kan altså næsten ikke læse dit brev. Du skal
høске at lave afstand mellem ordene.

Kærlig hilsen
Christian

Og Rufus svarede:

Kære Christian

Afstand? Hvad men er du med det?

Kandulærermeddet?

Kærlighilsen

Rufus

Hvordan introduceres legen?

I denne klasse flyttede dyrene ind i ugen efter efterårsferien. Læreren havde sat Ching, Rufus og Zita op på toppen af et skab, efter at børnene var gået på efterårsferie. Hun mødte op i klassen som sædvanlig og lod som ildgenging. Eleverne havde for længst set *tøjdyrene*. Læreren startede undervisningen, men blev meget hurtigt afbrudt. Eleverne ville vide, hvad de dyr lavede oppe på skabet.

Læreren kigger forundret op på skabet. Hun ved ikke, hvor dyrene kommer fra. Hun siger til klassen, at de, der har lyst, kan skrive til dyrene og spørge om det. Hun benytter lejligheden til at introducere, hvordan man stårter og slutter et brev. Hun gør også opmærksom på, at man spørger med hv-ord, hvor h'et ikke kan høres, og at alle spørgsmål afsluttes med et spørgsmålstegn. De taler om, hvilke spørgsmål der kan stilles til dyrene.

På flipoveren skriver læreren:

Kære ...

Hvad ...?

Hjem ...?

Hvor ...?

Hvorfor ...?

Kærlig hilsen

Og Christian gik i gang med at sætte streger i Rufus' tekst der, hvor der skulle være mellemrum mellem ordene. Han skrev til Rufus, at hver gang man havde skrevet et ord færdigt, så skulle man lave et mellemrum på størrelse med et bogstav. Rufus blev glad, for det viste sig jo ikke at være så svært at forstå. Læreren var også glad, for Christian havde også lært at lave afstand mellem ordene. Og han var slet ikke klar over, at han for bare et par dage siden ikke var sig denne regel bevidst.

Efter gennemgang af dagens læsetekst skal eleverne arbejde parvis, det er de vant til. Nogle læser, andre skriver. Nogle tegner, andre løser opgaver. I dag er der kommet

en ny mulighed på programmet: man kan skrive brev til tøjdyrene. Det vælger ti ud af klassens 25 elever at gøre.

Næste dag ligger der en stor kuvert på katederet. I kuverten er der et brev til hver af de ti elever, der havde skrevet til tøjdyrene. Brevene er underskrevet af henholdsvis Ching, Rufus og Zita. De tre tøjdyre fortæller, hvilke de har fordelt eleverne jævt mellem sig. Tøjdyrene fortæller, hvilke de har hørt, at de er kommet til 1.b, fordi de har hørt, at det er sådan en rar klasse, og så har de også hørt, at man kan lære at læse og skrive i denne klasse. Og det vil de altså gerne være med til. Ching kan allerede læse og skrive, så hun har hjulpet Rufus og Zita med deres breve. Tøjdyrene afslutter med at spørge, om de må blive i klassen et stykke tid.

Kommunikationen er i gang. Eleverne skriver tilbage, og de byder naturligvis dyrene velkommen i klassen. De skriver nye breve og får breve retur. Det mest forunderlige er, at i løbet af en uges tid, så er alle eleverne i gang med brevskrivningen, også de, der ikke rigtig turde kaste sig ud i det i første omgang.

Læreren kan vælge at skrive sine svar på computer eller skrive dem i hånden. Det er kun et spørgsmål om tempelement. De lærere, der har kastet sig ud i det, siger, at det tager ca. 30 min. om dagen at skrive disse breve. Nogle gange kan man vælge at bryde rytmen og skrive et fælles brev på flipoveren, som vist i indledningen. Dette kan benyttes, hvis man gerne vil introducere noget nyt for hele klassen. I eksemplet med cd-afspilleren ville læreren gerne lære klassen at skrive en instruktion.

Hvornår kan man begynde?

Eleverne skal være i gang med en skriveudviklingsprocess, før de kan skrive selv. De skal vide, hvorfor man skriver, og hvordan man skriver. Men de skal nødvendigvis ikke vide noget om, hvordan man staver.

I Danmark var det for ikke så mange år siden nærmest uhørt, at der blev arbejdet med bogstaver i børnehavklasserne. I dag er det heldigvis blevet ganske normalt. De fleste børnehavklasser arbejder både med bogstaver og sproglig opmærksomhed. Nogle dansklærere starter i første klasse med en traditionel bogstavbog, som om eleverne aldrig har set bogstaverne før. Andre springer bogstavbogen over og går direkte til arbejdet med at læse og skrive.

I foråret 2002 undersøgte tale-hørelærerne i Glostrup Kommune børnehavklasselærernes bogstavbenævnelse⁶. Hver elev sad alene med en tale-hørelærer. Eleven blev bedt om at benævne de bogstaver, som eleven kendte. Alle 29 bogstaver blev præsenteret – et for et. Det var kun de store bogstaver, som blev vist.

Undersøgelsen viste, at der på denne årgang var 59,2%, som kendte mere end 22 bogstaver. Den viste også, at der var 1,3%, som kendte færre end seks bogstaver. Til sammenligning kan nævnes, at der ved skolestart på samme årgang var 10,8%, der kendte mere end 22 bogstaver, og 43,3%, der kendte færre end seks bogstaver. Endnu en gang er det blevet vist, at der kan forventes en meget stor spredning i første klasse. For de elever, der kender mere end 22 bogstaver, vil arbejdet med den traditionelle bogstavbog nærmest være spild af tid. De kender bogstaverne, mange af dem kan sikert også bruge dem. De er i

hvert fald klar til både at læse og skrive. For de elever, der trods et år i børnehaveklassen stadig ikke kan mere end fem bogstaver, er det måske også spild af tid. Det bør i hvert fald undersøges nærmere, hvad der er, der gør, at disse elever ikke har større bogstavkendskab.

Karate- og balletbogstaver

Tilbage til 1.b. I begyndelsen af 1. klasse startede de et skrivekursus⁷. De første otte uger var der skriveundervisning 20-30 minutter hver dag. Lærerens grundtanke er, at det at skrive udelukkende er en motorisk aktivitet. Eleverne starter med at lære at skrive sammenhængende skrift.

De store bogstaver indøves med karatetøvninger og lyde. Alle står op. Bogstavet skrives på flipoveren, bagefter skriver elever og lærer bogstavet i luften. Der laves store karatetilgængende bewegelser. Der sættes lyd på – ligesom i en bedre karatefilm.

Der skrives sammenhængende skrift fra første dag. Man kan fx starte med at fortælle eleverne om Beethoven og hans liv. Så sætter man en klaversonate på cd-afspilleren og skriver hans navn på flipoveren. Det foregår meget langsomt og i tak til musikken. Bogstavnavnene nævnes, efterhånden som de skrives. Så kommer eleverne op atstå. Det traditionelle bogstavhus er nu ‘flyttet’ over på elevernes krop:

- b, d, h, k, l og t går fra maven og helt op til hovedet;
- g, j, p, q og y går fra brystet og helt ned til gulvet;
- f går fra hoved til gulv.
- Resten af bogstaverne bliver mellem mave og hage.

En oversigt over bogstavfamilierne hænger i klassen. Som det ses af figur 1.2, kan de fleste bogstaver ses som variationer over c-, r-, i- og v-formen – resten hører til gruppen af bogstaver i ‘Den skøre familie’.

Figur 1.2

Bogstavfamilierne	
c-familien	C C Ø Q A Å Ø d g q
r-familien	R N M H B R P
i-familien	I T L U Y
v-familien	V W V
Den skøre familie	E F J S X Z

Fra: Pam Hulme, St. Andrew's Benn Primary School, Rugby, UK.

Ordene skrives i luften med store, graciøse balletlignende bevægelser. Det er nødvendigt at flytte sig fra venstre mod højre for at skrive ord med sammenhængende skrift. Når ordet er færdigskrevet, 'danses' tilbage for at sætte streg over t, prik over i og j eller bolle over å.

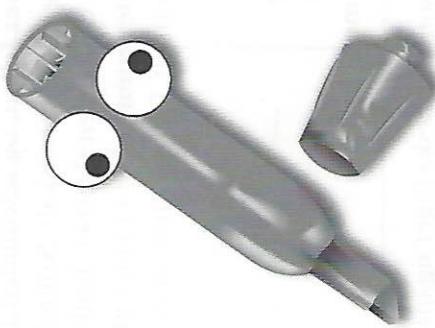
I de ca. otte uger, skrivekurset varer, skrives kun rigtige ord. Ordene skrives på flipover først, og bogstaverne benævnes. Sideløbende med dette læses billedbøger og kæmpebøger op for klassen. Hvis der allerede er tøjdyr i klassen, så skriver de til klassen på flipoveren. Tøjdyrene er *ikke* lærere, så de stiller ikke 'læreragtige' spørgsmål. De kommenterer eller undres. De beder om hjælp eller fortæller om deres oplevelser. Tøjdyrene åbner for komunikation, de kender ikke de rigtige svar.

Desuden har hver elev sit tegne-/skrivebog. Når eleverne møder om morgenen, går de hen til deres pladser, finder tegne-/skrivebogen frem og tegner og skriver i den, til undervisningen starter. Måske er der også tid senere på dagen til at arbejde i bogen. Tegne-/skrivebogen er elevens personlige bog. Eleven bestemmer selv, om andre må se i den. I bogen må der ikkestå noget dårligt om andre. Der må naturligvis heller ikke tegnes onde tegninger. Nogle elever vil kun tegne i meget lang tid, andre vil i gang med at skrive med det samme. Læreren må være opmærksom på dette, men ikke rette eller kommentere. Læreren skal også respektere, at bogen er elevens.

Den skøre tusch

Nogle gange kan det være en fordel for læreren at være i besiddelse af en skør tusch – eller et skør kridt – alt efter om der skrives på flipover eller tavle. Med et lille stykke lærertygge gummi og to plastikøjne som de, der anvendes til de små vat-kugle-nisser til jul, kan en ganske almindelig tusch forvandles til en skør tusch. Den skøre tusch kan ikke skrive ordentligt. Nogle gange skriver den spejlvendt, andre gange anvender den forkert skrivevej. Nogle gange staver den forkert, andre gange bruger den ord, som slet ikke hører hjemme i teksten.

Figur 1.3

En skør tusch

Første gang den skøre tusch anvendes, skal den ikke introduseres, men den fejl, tuschen laver, skal være åbenlys. Eleverne vil kommentere fejlen, og læreren vil forundret kigge på tuschen og kommentere, at den da er helt skør i dag. Allerede næste gang børnenes øjne rettes mod tuschen, vil deres opmærksomhed være skærpet: "Hvad mon den finder på i dag?". Den skøre tusch kan være

lærerens redskab til at fortælle om nogle af de fejl, eleverne laver, uden at nogen hænges ud for det.

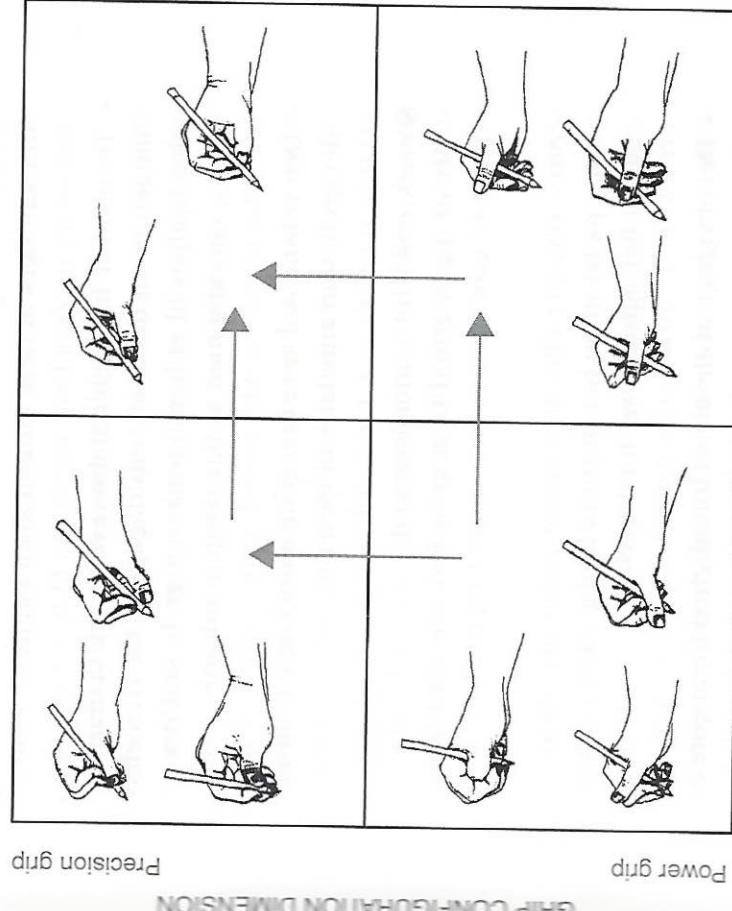
Begrebet den skøre tusch kan også anvendes, hvis en elev skriver – men ikke slipper helt heldigt fra det. Det kan fx være, at bogstaverne ikke rigtig står på linjen, eller at g'erne ikke kommer under linjen. Læreren kan kigge forundret på den blyant, eleven skriver med, og spørge, om det er en skør blyant, han har fået med i skole. Læreren kan derefter opfordre eleven til at tage en anden blyant, som ikke er skør i dag, sådan at bogstaverne kommer til at stå på linjen, eller g'erne kommer ned under. Ved at 'rette' eleven på denne måde, bliver det blyanten og ikke eleven, der laver fejlen, og selvtilfiden kan bibeholdes ved udskiftning af skriveredskab. Samtidig bliver elevens opmærksomhed på fejlen skærpet, hvilket gør, at fejlen ofte rettes med det samme. Det er klart, at der skal fokuseres på en enkelt fejltyp, når man arbejder med den skørre tusch.

Hvad skal man skrive med?

Der er ikke så mange, som har beskæftiget sig med spørgsmålet om skriveredskaber og måden at holde om disse på. En finsk doktordisputats⁸ om emnet har imidlertid givet stof til eftertanke. Ann-Sofie Selin har undersøgt finske og amerikanske elevers greb, og hun viser, at der er flere forskellige greb, som er hensigtsmæssige. Et hensigtsmæssigt grep giver mulighed for udvikling af en flydende og letlæselig håndskrift, der er stabil over tid.

Figur 1.4 viser fire forskellige kategorier af greb. Pillene i diagrammet viser den ønskede udviklingsvej.

Figur 1.4

Ease of grip

EASE DIMENSION

Desuden påpeges:

- Det er ikke grebet, men kraften, hvormed der skrives, der er den mest betydningsfulde faktor for udvikling af en ubesværet og letlæselig skrift.

- Kraftgreb med let tryk kan anbefales lige så godt som præcisionsgreb med let tryk.

- Der er intet greb, hvis det kun anvendes i en periode, der kan siges at være indiskurabelt uegnet.
- Tre ud af de fire greb stabiliseres over tid, så smart skrivningen er en del af elevens daglige virke. Hvis eleven skal hjælpes til et hensigtsmæssigt greb, skal det altså gøres, samtidig med at skrivningen indføres.

- Den voksne skal være den gode model og selv anvende det greb, som anbefales til eleverne.

Konsekvenser for undervisningen:

- Der er ingen grund til at gribe ind, når man observerer sære greb, mens eleven tegner og maler.
- Store blyanter eller trekantede gributter til at sætte uden på blyanten har ingen beviselig effekt i udviklingen af hensigtsmæssigt holdgreb.
- Det er vigtigt, at eleverne får mulighed for at gøre erfaringer med mange forskellige typer skriveredskaber.

Hvad skal man skrive på?

- Man kan jo skrive på papir, plakater, karton, tavle, og hvad der ellers er i omgivelserne. Man kan også skrive på en computer. Også her er det vigtigt at sikre, at eleverne får muligheder for at få erfaringer med at skrive på så mange forskellige materialer som muligt.

Principperne for indholdet i skrivningen er de samme, hvad enten man vælger den ene eller den anden skrifiform. Det store problem, når man lærer at skrive, er ofte, at de første mange forsøg ikke ser særlig påne ud. Nogle elever er nærmest lige glade med det. De synes, at det at skrive er så stor en oplevelse i sig selv, at de ser stort på formen. Men for andre elever kan det være direkte blokerende for den videre udvikling. De visker ud i en uendelighed og er aldrig rigtig tilfredse med produktet. For alle elever kan følgende retningslinjer være med til at lette processen:

Væn eleverne til, at de ikke skal viske ud, men strege over, når de vil ændre i det, der er skrevet. Husk også, at læreren skal bruge samme procedure, når hun skriver, mens eleverne ser på! Fordelen ved dette er, at læreren efterfølgende kan se, hvordan eleven har arbejdet med ordet. Hvis eleven fx skriver

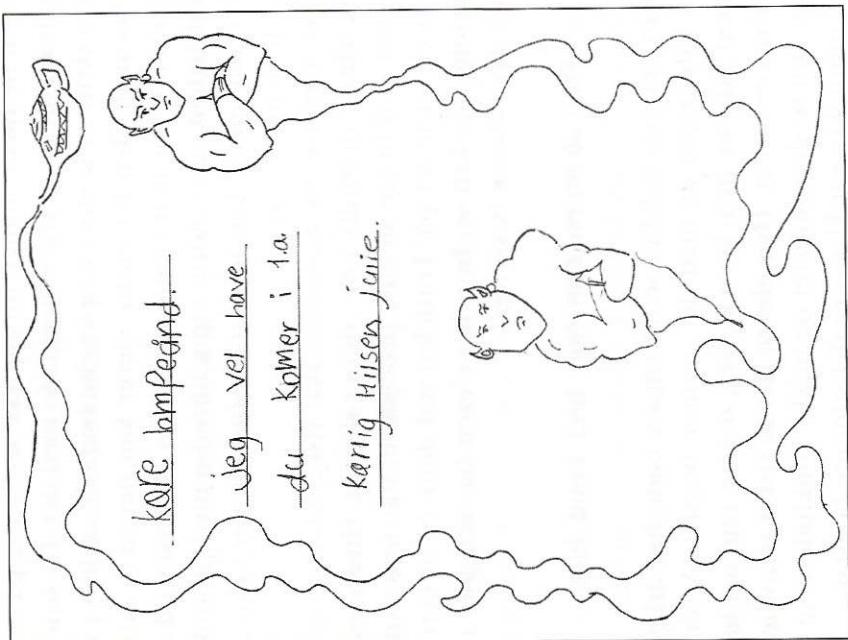
Plen så en **høn høn høn høn høn**

så kan læreren tydeligt se, at eleven både har arbejdet med lyderingen og med det stumme bogstav. At slutsatet ikke er helt korrekt, er i denne sammenhæng mindre væsentligt. Hvis eleven havde visket ud, ville læreren kun se slutresultatet og måske konkludere, at eleven endnu ikke var klar over det stumme bogstav.

- En undervisning, som hjælper eleverne til at skrive præcist og hurtigt, mindsker sandsynligheden for udvikling af skrivevanskigheder.
- Elever har ret til vejledning og undervisning i den motoriske del af skriveprocessen.

Lad eleverne skrive på ulinjeret papir. Papir med hjælpe-linjer kan lamineres og ligge i klassen til fri afbenyttelse. Hvis linjerne er på papiret, er det meget tydeligt, at skriften ikke står helt korrekt på linjen. Det ser sjusket eller ufærdigt ud. Hvis der skrives på blankt papir, med hjælpelinjer under, så bliver det færdige resultat meget på-nere at se på. Se figur 1.5, hvor hjælpelinjerne er tegnet ind, efter at eleven har skrevet.

Figur 1.5

Borter rundt i kanterne på papiret, som i eksemplet i figur 1.5, virker animererende og er samtidig med til at fynde papiret ud, så det ikke ser så tomt ud.

Hold fast i fokus

Skal retningslinjer for den første skriveundervisning samles i få sentenser, kunne det være:

- Gør altid hensigten med skrivningen klar for eleverne, inden de skriver, fx:
 - "I dag skal I bare skrive løs i hæfset, så I kan huske, hvad vi oplevede på tur'en."
 - "I dag skal I skrive en tekst til den fælles læsebog. Teksten skal derfor gennemgås og skrives om flere gange, så den fremstår gennemarbejdet, sprogligt korrekt, uden stavfejl og med en læsevenlig layout, inden den bliver trykt."
 - "I dag skal I skrive ..."
- Eleverne skal altid have noget at skrive om.
- Eleverne skal altid have nogen at skrive til.
- Eleverne skal altid have noget at skrive med og skrive på.

Litteratur

- ¹ Jørgen Christian Nielsen: *MinisL*, Dansk Psykologisk Forlag, 2000.
- ² Inspiration til dette og kommende afsnit om skriveudviklingen er hentet fra en lang række kilder. De væsentligste er:
Marie M. Clay: *What did I write?*, Heinemann, Auckland, 1975.
Bente Eriksen Hagtvet: *Skriftspragsudvikling gennem leg*, Gyldendal, 1988.
- Caroline Liberg: *Sådan lærer elever at læse og skrive*, Gyldendals Udvivnsing, 1997.
- Uta Frith: *Reading by Eye and Writing by Ear*, artikel i *Processing of Visible Languages*, vol. 1, Red. P.A. Kolars, Plenum Press, 1979.
- Lis Pøhler: *Skriv på livet los*, Studie og Erhverv, 2000.
- Lis Pøhler: *Den første læse- og skriveundervisning: Hvorfor? Hvordan? Hvornår?*, Læscrappart 35, Landsforeningen af Læsepædagoger, 2000.
- ³ Konkrete eksempler på, hvordan der kan arbejdes med parallelskriving, er beskrevet i Lis og Torben Pøhler: *Hu hej – Vild med dy*, Læsevejledning, Maaholms Forlag, 2001.
- ⁴ Nigel Hall: *Interactive writing in the primary school*, Reading and Language Information Centre, University of Reading, England, 1999.
- ⁵ Denne historie er inspireret af et foredrag af lærer Pam Hulme, St. Andrew's Benn Primary School, Rugby, England. Pam Hulme var i Danmark i foråret 2003, hvor hun fortalte om sit arbejde med Interactive Writing i sine klasser. Denne historie er en delvis gengivelse af nogle af Pam Hulmes historier, iblandet historier fra klasser i Danmark, som med stor succes har ladet sig inspirere af Pam Hulmes foredrag, herunder ikke mindst lærer Helle Christiansen, Vestervangskolen i Glostrup.
- ⁶ Else Maarsø og Lis Pøhler: *Fokus på sprog- og læseudviklingen i Glostrup Kommune*, efteråret 2002. Rapporten er tilgængelig på Glostrup Kommunes hjemmeside: www.glostrup.dk/ elever og unge/rapporter.

⁷ Også denne historie er en fordanskning af Pam Hulmes erfaringer med undervisning i læsning og skrivning i de yngste klasser. I England startet børnene som femårige i første klasse. Pam Hulmes erfaringer bygger på elever i denne aldersgruppe. Min historie er tænkt ind i en dansk førsteklasse. Jeg har fulgt lætere, der har undervist i sammenhængende skrift fra første skoledag i første klasse, og jeg har set, hvor flot og ikke mindst hvor meget disse elever har kunnet skrive i løbet af meget kort tid.

Karate- og balletbogstaverne samt bogstavfamilierne er ligeledes Pam Hulmes ide. Jeg har talt med flere lætere, som efter Pam Hulmes foredrag har prøvet det både i klasserne og i specialundervisningen. Det fungerer tilsyneladende lige så fint med danske elever som med engelske.

⁸ Ann-Sofie Selin: *Pencil Grip, A descriptive Model and Four Empirical Studies*, Åbo Akademis Förlag, Åbo, 2003.